

Kossuth Lajos osztrák szemmel

Kevéssé ismert módon, távollétében, sietve meghozott döntéssel, egy császári hadbíróság már 1849. szeptember 22-én hazaárulás vádjával halálra ítélte a magyar államhatárt alig egy hónappal korábban átlépő Kossuth Lajost. Minden osztrák vélemény felidézése előtt célszerű ennek az ítéletnek az indokló részével megismerkednünk, mivel a most magyarul következő megállapítások német nyelvű eredetije máig meghatározó alapinformációt jelentett és jelent az osztrákok számára:

„Kossuth Lajos, aki a magyarországi Zemplén vármegyében, Monokon született, 47 esztendő, evangélikus, nős, 3 gyermek atyja, ügyvéd és újságszerkesztő, 1848-ban magyar pénzügyminiszter és a magyar országgyűlésben Pest város képviselője, a magyar forradalom kezdetétől kezdve annak fegyveres erővel való végetvetéséig e forradalom kiprovokálásában és vezetésében kiemelkedő szerepet játszott. Különösen azáltal vett részt benne, hogy rávette a magyar országgyűlést arra, ne ismerje el az ezt feloszlató 1848. október 3-i legfelsőbb nyilatkozatot, és együtt maradjon. Átvette az Országos Honvédelmi Bizottmány néven létrehozott ideiglenes kormány vezetését, bankjegyek kibocsátásával eszközt teremtett, hogy a jogszerű kormányhatalommal szemben a fegyveres ellenállást biztosítsa, amelyet újoncozással, a nemzetőrség mozgósításával és a népfelkelés meghirdetésével veszélyes módon továbbfejlesztett. Ő maga a hadsereggel betört Ausztria Főhercegségbe, Őfelsége I. Ferenc József trónutódlását jogbitorlásnak nyilvánította, a császári csapatoknak Windischgrätz herceg tábornagy alatti közeledésekor az országgyűlés és a kormány székhelyét Debrecenbe helyezte át. Felhívásokkal és kiáltványokkal, jutalmakkal és rögtönítélő bíraskodással a népet és a hadsereget a megkezdett forradalmi tettekben való kitartásra ösztönözte, és arra törekedett, hogy ügynökök révén ezekhez a külföld részvételét megnyerje. Végül az 1849. április 13-i titkos tanácskozáson és az április 14-i nyilvános ülésen Magyarországnak az összbirodalomból való teljes kiszakítását, a legfelsőbb császári családnak a trónfosztását és száműzetését indítványozta és keresztülvitte. Magát Magyarország kormányzójává nyilvánítva, olyan kormányt választatott, amellyel május 14-én esküt tett a függetlenségre. 1849. május 18-án és június 27-én kereszteshadjáratra szólított fel a szövetséges osztrák és orosz haderő ellen, és diktátori hatalommal uralkodott Magyarországon, míg a hadiesemények 1849. augusztus 11-én

Aradon a kormányzásról való lemondásra és hamarosan ezt követően a Törökországba való menekülésre nem kényszerítették.”¹

A Habsburg-uralkodó különböző felségterületén élő kortársak, az Arlberg előtti, vagyis e hegységtől nyugatra élő németektől a bukovinai románokig és az isztriai olaszoktól a lodomériai ruténekig, és ezek között sok más nyelvű és kulturájú alattvaló, akiket csak túlzó leegyszerűsítéssel, birodalmi összetartozásuk alapján lehet egyszerűen „osztráknak” nevezni, bizonyára messze nem voltak ilyen tájékozottak a magyar szabadságküzdelem vezető egyéniségét illetően, sem az események idején, sem azt követően közvetlenül. Még a magyar alattvalónak számító, de magát az udvarhoz kötő, császári hadvezérré lett, szerb nemzetiségű Djordje Stratimirović is, aki pedig kezdetben a pozsonyi országgyűlésbe igyekezett bekerülni, és ott sündörögvén, jól tájékozottnak számíthatott, visszaemlékezése tanúsága szerint ennyit tudott vagy ennyit tartott fontosnak a megörökítésre: „A magyarok kihasználták a bécsi tanácsstalanságot, és kikényszerítették az első alkotmányos kormányt, amelynek elnöke Batthyány Lajos gróf lett, de valóságos vezetője Kossuth Lajos volt. Ez, a Kárpátok melletti egyik vármegyéből jött szlovák kora legnagyobb szónoka volt. Ügyvéd volt, és a vármegyegyűléseken sikeresen játszotta a néptribun szerepét. Keresztülvitte a robot megszüntetését, és ezáltal a néptömegeknél olyan népszerűséget szerzett, amely máig tart.”²

Az eseménytörténet bírósági szempontú felidézésének megfelelő, különösen pedig azon túlmenő ismeret hiánya ellenére számos, a Habsburg-birodalom magyar felségterületén kívül élt és német nyelven publikáló kortárs korabeli feljegyzése további fontos tájékoztatást nyújt a Kossuth Lajossal szembeni ellenséges, nemzeti megkülönböztetés nélküli „osztrák”, pontosabban összbirodalmi érzületet illetően.

Az állítólagos hazaárulás legsúlyosabb indoka a külföldi hatalmakhoz fordulás volt. Ezt már 1848. szeptember 3-i naplóbejegyzésében a diplomata Alexander Hübner gróf így pontosította: „Semmi biztosat nem tudtam meg, csak azt, hogy Kossuth a lengyelekkel és a frankfurti radikálisokkal összhangban jár el”, és hogy „ők mind, sokan nem is tudva, ugyanarra a célra törekszenek, nevezetesen Ausztria szétrombolására, Kossuth és barátai pedig arra, hogy nagy, független Magyarországot teremtsenek.”³

Johann Janotyckh, a forradalmi időkben már egy évtizede Pesten élt zenekritikus ugyancsak sietve, bár más oldalról, szinte ugyanígy értelmezte az eseményeket: „Hamarosan végül Pest falai közt megjelent az a férfi, aki a magyarországi vést hozó testvérháborút kirobbantotta. Kossuth a dinasztia

¹ Közli: Springer 746–748.

² Stratimirović 31.

³ Hübner 200.

elleni gyűlöletével és minden, ami nem magyar, elleni gyűlöletével már pesti jelenléte első tetteivel kinyilvánította, mennyire mélyen szívébe zárta Károly Albertet (az olasz egységállam megteremtéséért küzdő szárd királyt, Z. J.), és milyen izzóan lelkesedett Ausztria ellenségeiért.”⁴ Ehhez még sietett hozzátenni: „Nyilvános fellépése kezdetétől semmi más szándéka nem volt, mint hogy Magyarországot elszakítsa Ausztriától és megbuktassa a dinasztiát.”⁵ Ennek okát így látta: „Az alapvető baj – a lakosság legnagyobb részének politikai éretlensége; a Magyarországon még mindig szilárdan gyökerezett kölcsönös nemzeti gyűlölet volt az az alappillér, amelyre a kormányzó-diktátor Kossuth, a legotrombább magyarizmus eleven megtestesítője Magyarországnak a Monarchiától való teljes elszakítására törekvését a siker biztonságának hitében építette.”⁶ Elfogult személelmódjában addig ment el ez, a tartósan a magyarok közt élt kortárs, hogy még ezt is papírra vetette: „Ügynökei tevékenysége révén, minden lehetséges módon, Kossuth nyitott utat a bécsi forradalom létrehozásának (...) A magyarok október utolsó napjaiban osztrák területre történt betörése még növelte Kossuth és bűntársai vétkét.”⁷

A magyar indigenátussal is rendelkező Leopold Kolowrat-Krakowski gróf, aki Kassán császári-királyi ezredesként szolgálva élte meg a forradalmi és szabadságharcos időket, visszatekintve a vérzivataros esztendőre, csak ennyit tudott Kossuthról írni: „Mit törődött Kossuth az emberekkel, mit számított neki mások becsülete. Az ügy, a pénz és a saját biztonsága volt fontos neki. Mindenki más belepusztulhatott, mit számít az neki, a haza elvérezhet, családok ezrei koldusokká válhatnak, egy csepp könnyet sem hullat. Hű 'maga' biztonságban van, egyébként korábban üres pénzszekrénye tele, ez az ő hazája, ez az ő hazaszeretete.”⁸

E rosszindulatú leegyszerűsítés olvastán semmi meglepő sincs abban, hogy az udvari körök segítségével akkortájt közép-európai utazást tevő távolibb arisztokratasarjnak is csak annyi élménye volt, amely alapján így írt: „Az egész szörnyű forradalom alapjában véve nem más, mint gyűlölet: a zsidók gyűlölete a keresztények ellen, a magyarok gyűlölete minden ellen, ami nem magyar, a forradalmárok gyűlölete minden kitüntetés, minden gazdagság ellen, és Kossuthnál magánál a kiolthatatlan gyűlölet az osztrák kormány ellen.”⁹

⁴ Janotyckh II. k. 12.

⁵ Uo. 13.

⁶ Uo. 70.

⁷ Uo. 77.

⁸ Kolowrat-Krakowski I. k. 17.

⁹ Blaze de Bury 247.

Nem minden, Habsburg-fennhatóság alatt élt német anyanyelvű kortárs állt ilyen élesen szemben a vezető magyar államférfi személyével, voltak forradalmi érzületű, a magyar ügyet megértően kezelő „osztrákok” is. Ezt bizonyára jelentősen elősegítette, hogy már 1850-ben Lipcsében háromkötetes, párhuzamos életrajzi regény jelent meg a bukott birodalmi vezető és a bukását alapvetően készítő magyar államférfi, Metternich és Kossuth sorsáról.¹⁰

Üdítő váltásként talán érdemes idézni a császári-királyi alezredesként Érsekújváron szolgáló „osztrák” fiaként született, kortárs Joseph Chownetz újságírót, aki összbirodalmi felfogásúként csak az ellenforradalmi fordulatig, de addig tudott azonosulni Kossuth politikájával, sőt ezt követően is így jellemezte már 1849-ben, Chownitz álnéven kiadott naplójában a magyar államférfit: „Kossuth Lajos nem pusztán megteremtője volt Magyarország új alkotmányának. (...) Kossuth Lajos tanítója, vezetője, alkotója volt a népnek, közelebbről e nép fiatalágának, ő volt az, aki az évek során e tudni vágyó, hazájára büszke, hazája fejlődését forrón és sóvárogva áhító lelkes ifjúság körében megszerezte magának a haza atyja nevet. (...) Ő elsőként lépett a modernül alkotmányos, majd voltaképpen már demokratikus útra, (sokáig azonban a monarchikus elvhez való határozott ragaszkodással). Ő volt az, aki ezen az úton szüntelen tevékenység és különféle eszközök révén (...) folyvást ugyanazon cél felé tart előre, hogy hazáját nagygyá, hatalmassá, virágzóvá, és amennyiben mindezt gátolják, az osztrák béklyótól is szabadabbá tegye.”¹¹

Az ugyancsak alkotmányos összbirodalmi alapon álló Max Schlesinger, aki már 1850 elején az 1848. március 14. és 1849. október 6. közti időre vonatkozóan olyan részletes, magyar központú történeti munkát jelentetett meg Berlinben, amelyet eseménytörténet szempontjából ma is szinte teljesen tekinthetünk, egyenesen Joszip Jellasiccsal állította szembe a magyar államférfi személyiségét: „Mennyire más Kossuth! Ez a jellem olyan határozott volt attól a pillanattól kezdve, amikor berobbant a közéletbe, hogy az osztrák kormánypolitika meg sem kockáztatta, hogy megkísérelje őt megnyerni magának. (...) A dinasztia elleni gyűlölete, amely a börtön nedves falai közt virágzott ki és nőtt nagygyá, hogy a szabadság napfényében végül gyümölcsöt hozzon, segítette abban, hogy az udvar politikáját gyorsabban és jobban megértse, mint ahogyan ez barátjának, Batthyánynak lehetséges volt.”¹²

¹⁰ Kolisch

¹¹ Chownitz 42.

¹² Schlesinger 33.

A fenti, rokonszenvező felfogással megint éppen ellentétesen, az ellenforradalmi fordulatot jelentő napokhoz kötöten, egy névtelen bécsi szerző már 1848-ban ezt állította: „Kossuth egész államművészete azon a meggyőződésen alapszik, hogy Magyarország, amely önállóságának megőrzéséhez minden 'saját' eszköz híján van, ezt csak Ausztria gyengítése vagy bukása révén nyerheti el. Ezért megragad minden, még a legcsekélyebb alkalmat is, hogy Ausztria állami létét kérdésessé tegye.”¹³ A továbbiakban nyilvánvalóvá tette a névtelen mű írója, hogy állítását a frankfurti parlamenthez küldött magyar követségről szerzett hírek ösztönözték, így írt ugyanis: „Kossuthnak a történelem, a jog és a józan emberi értelem előtt felelnie kell, ahogyan tud, de a legalacsonyabb rendű hitszegés volt, hogy az augusztus 3-i magyar-német szövetségi tárgyalást azzal az óriási hatásra számító nyilatkozattal zárták, miszerint 'ha az osztrák kormány Németország egysége ellen háborút folytatna, Magyarország segítségére sohasem számíthatna'! (...) Lásza meg Magyarország, hova jut Kossuth vezetésével!”¹⁴

Egy további, 1849 elején megjelentetett névtelen mű mindenesetre már nem tudta megkerülni, hogy első mondatként megállapítsa: „Ha jelen körünkben van olyan férfi, aki Európa általános figyelmét magára vonta, akkor az Kossuth.”¹⁵ A magyar ügyel nyilvánvalóan ugyanúgy, mint a forradalmakkal általában rokonszenvező szerző egyáltalán nem rejtette véka alá kortársai zömével ellentétes saját meggyőződését Kossuth szereplésével kapcsolatosan: „Amikor Batthyányt megbízták a kormányalakítással, Kossuth pénzügyminiszter lett, és ettől a pillanattól kezdve mutatta csak meg igazán és világosan, mennyire őszintén a valódi demokrácia elkötelezettje. Attól a pillanattól kezdve, amikor belépett a kormányba, a magyarok méltányosabban léptek fel a különböző, országukban élő nemzetiségekkel szemben, ugyanattól a pillanattól kezdve Magyarország belépett a többi szabadságharcos sorába, és legjobb fiai vérével pecsételte meg azt a szerződést, amelyet a demokratikus párttal kötött.”¹⁶ A még folyó szabadságharcot felidézve, a névtelen szimpatizáns újjólag a nagy államférfi személyiségét emelte ki: „Ameddig Kossuth nem hagyja el a nemzetet, nem veszett el a szabadság ügye, a nemzet soha, de sohasem fogja őt elhagyni, mert úgy ragaszkodik hozzá, mint az édesanya legkedvesebb gyermekéhez. Kossuth hihetlent teljesített, az államügyek élén áll és egyúttal a hadak élén. Szavai lelkesítik a

¹³ Kossuth als Staatsmann 19.

¹⁴ Uo. 25.

¹⁵ Ludwig Kossuth, Dictator von Ungarn 3.

¹⁶ Uo. 5.

parasztokat, hogy siessenek a csatavívókhoz, és ahova csak megy, százezrek követik, készen, hogy életüket áldozzák érte.”¹⁷

Néhány hónappal a szabadságharc leverését követően ugyancsak Bécsben egy szintén a névtelenségbe burkolózott szerző „a magyar mozgalom fővezérének” nevezve Kossuthot, életrajzán keresztül kívánta bemutatni „a legújabb magyarországi és erdélyi forradalom” történetét, miközben Napóleonnal állította párhuzamba már bevezetőként: „Bár Napóleon és Kossuth között csak kevés összehasonlítási pont van, és e kettő életútja különböző volt, mégis az mondható, hogy a kard embere a nyelv emberének példaképként és tanítóként szolgált, amennyiben ez is Ausztria kárára akart nagy és halhatatlan lenni, csak a harcos és hódító magasabb pontról indult, mint a hazaáruló és lázadó, eltekintve attól, hogy az vaskézzel egész Európát megrázta, míg erről egész Európa csak beszélt. Egyébként Bonaparte, a korzikai, éppen olyan önzőként céljait szolgáló puszta eszközökként kezelte a franciákat, mint Kossuth, a születése szerinti szláv, a magyarokat, és mindkettő a kígyó ármányával hízelgett a bolonddá tett népnek, hogy csókjával megmérgezze, elcsábítsa, és végül tetszése szerint szolgaságban tartsa. Csak a második ismét az ítélet sokkal kedvezőtlenebb fényébe kerül, mert ellenséges törekvései kiváltképpen saját fajtájabelijeit, a szlávok ellen irányultak.”¹⁸ Bár a bevezetőben idézett hadbírói ítélet tanúsága szerint a kortársak is pontosan tudatában lehettek volna Kossuth Lajos származásának, a névtelen szerző ellenszenves indíttatását mégis a szláv családbeli születés – egyszer már idézett – hazug állítására alapozta. Egyébként a fenti indíttatáshoz csatlakozó adatszolgáltatással a téves származás mellett, a születési időt helytelenül 1805-re, sőt a születési helyet is teljesen megalapozatlanul Jászberénybe teszi, míg vallásaként szintén tévesen a katolikust adja meg, mindezzel inkább tájékozatlanságát, mint rosszindulatú hamisítást bizonyít.

Ebben, az 1850 elején napvilágot látott műben az eseményeket illetően is hamis kiindulópontot választott a névtelen szerző, már a nagy márciusi forradalmi hétről ezt vetette papírra: „Elevenebben és viharosabban, mint valaha, tárgyalták az elszakadási tervezetet, amelynek következtében a Magyar Királyságot a hozzátartozó országokkal a Pragmatica Sanctio ellenében oly módon választották volna le az Ausztriához kapcsoló eddigi kötelékről, hogy a jövőben már csak egy igencsak gyenge szállal, azaz a perszonalunió révén maradt volna összekötésben. Továbbá alkotmánya alapján, a magyar nemzet felsőbbbségével, önálló minisztériumot kapott volna, röviden mintegy önállónak és közel majd egészen függetlennek lett volna nyilvánítva. Nem is szükséges említünk, hogy Kossuth e kedvenc témáját tüzes buzgalommal

¹⁷ Uo. 47.

¹⁸ I- A- M- h- 9.

felkapta, és szónoki ereje egészével oly hatékonyan harcolt érte, hogy a konzervatív párt alapvető ellenvetései és legélénkebb ellenkezése ellenére szofisztikus svádájával és energikus hetykeséggel győztesen került ki, és a többséget megnyerte a maga számára.”¹⁹

A történelmi hamisítás folytatódott, már az önvédelmi harc kezdetét illetően teljesen a valósággal ellentétes beállításban került bemutatásra: „A magyarok kihasználták (az udvar, Z. J.) menekülését és az erre következő zavart, amennyire csak tudták, a legalattomosabb módon gyanúba hozták az udvarnál Innsbruckban a szerbeket és testvéreiket, a horvátokat Jelachich (!) bánjukkal, és jogot formáltak, hogy hadba vonuljanak ellenük, mintha nem a saját, hanem a császárság hazaáruló ellenségeit kellett volna leküzdeniük. Hogy ebben mennyire volt benne Kossuth keze, azt eddig még nem lehetett pontosan megtudni, annál kevésbé, mert ezt az ügyet kezdettől tudatosan és a legravaszabb intrikával igyekeztek összezavarni és elleplezni. Mivel azonban folytonosan a kormány lelkét képezte, és pénzügyminiszterként rendelkezett azokkal az eszközökkel, amelyek ilyen esetekben a leghatékonyabbak és a legkiadósabbak szoktak lenni, nem kétséges, hogy annak a nemes vérenek a javáért ő tartozik felelősséggel, amelyet akkoriban a szerbek a (stratégiai fontosságú titeli fennsíkot Temerinél védő, Z. J.) római sáncokon a magyar csapatok és a velük szövetséges Hrabowsky (János báró, Z. J.) altábornagy (V. Ferdinánd által még 1848 előtt kinevezett szlavóniai császári királyi főhadparancsnok, Z. J.) ellen ontottak.”²⁰

A tárgyalt év összes jelentős eseményének az ábrázolása ezt a valóság ellentétébe fordított nézőpontot tükrözi. Ezek sorjáztatása helyett még azt az összegző megállapítást idézzük, ahogyan ez a mű az események főszereplőjét minősítette: „Kossuth a túlzó hóbort és a mértéktelen nagyizálás embere, fantáziája túlszárnyalta az értelmet, és a szenvedélyek viharában orkánszerűen rántották őt egyik végletből a másikba. Leghatalmasabb szenvedélye a mértéktelen vágy volt, és így azt hitte, hogy Magyarországot egy egész világrész vagy egy óceán távolságára távolíttathatja el az uralkodó dinasztiától, ha önálló szabad állammá nyilvánítja. Ugyanabban az időben, legalább is pillanatnyilag, személyes érdekeinek és felesége határtalan becsvágyának is eleget tett, egy nagy, gazdag ország kormányzó-elnöke lett, egy nagyszámú, erős nép csillogó csúcsát képezte, és aki ma e magasságot eléri, holnap azt teheti, amit akar, ha éppen továbbra is kedvezőek a körülmények, és ha a nemezis nem emel óvást.”²¹

¹⁹ Uo. 61.

²⁰ Uo. 67.

²¹ Uo. 133.

Az ugyancsak 1850 elején Pesten Heinrich von Levitschnigg lovag szerzőségével megjelentetett további Kossuth-életrajz az események helyett a személyiséget igyekezett a történetek mozgatójaként középpontba állítani. Elsőként arról szólt, hogy Kossuth „Ausztria elleni gyűlölete nem a budai börtöntől datálódik, amelybe büntetőjogilag büntethető írások miatt ültették, nem, hanem ellenszenve, amelyet fogsága természetesen fokozott, ifjúkorától kezdve növekedett úgy, hogy nevezetesen Bécsre, a Monarchia szívére kimondhatatlanul neheztelt. Büszke volt arra, hogy sohasem volt a császárvárosban. (...) Először csak saját nagysága hajnalán pillantotta meg Bécset.”²² Eljutva az ellenforradalmi fordulatig, a szerző ezt így értelmezte: „Kossuthot Zákó indítványára az Országos Honvédelmi Bizottmány elnökévé nevezték ki, és ettől az órától kezdve elmondhatta: „L'état, c'est moi.” („Az állam – én vagyok”, XIV. Lajos, a francia Napkirály szavajárása, Z. J.) Corvin Mátyás előtt és után egyetlen magyar király sem uralkodott olyan korlátlanul, mint a Pesti Hírlap korábbi szerkesztője. Kossuth úgy megértette a magyar nép természetét, mint kevesen. Nyelve hegyén egyensúlyoztatta Szent István Koronáját, és elég okos volt, hogy addig ne ejtse le, ameddig utolsó kártyáját ki nem játszotta, és azt nem hitte, hogy megnyerte a játékot.”²³

A továbbiakban világossá tette ez a szerző, hogy szép szavaival a december 2-i uralkodóváltásra célzott: „Kossuth régi harcmódjánál maradt. Kora minden eseményére egy régi magyar törvénycikkkel válaszolt. Ezúttal az állandóan királyi érzelmű magyar népnél annyival könnyebb volt a mesterkedése, mert az új uralkodóval szemben a derék öreg királyért való harcot hozta fel ürügyül.”²⁴ Ennek megtévesztő voltát a hadieseményeken röviden túllépve és a trónfosztásig eljutva, azzal a megállapítással vonta kétségbe, miszerint: „A köztársaságot ugyan nem kiáltották ki, de Kossuth és az általa kinevezett felelős miniszterek mégsem voltak mások, mint Washington és az észak-amerikai kormány új kiadása.”²⁵

Bizonyára ezek a művek is indokolták, hogy a magyar szabadságharc segítségére siető Német Légión egykori, a Magyar Katonai Érdemrend III. osztályával kitüntetett kapitánya, Philipp Horn is Kossuth-életrajzot írt, amelynek sajnálatosan csak az első, „Az agitátor” című, a miniszterségig vezető életútról szóló kötete jelent meg Lipcsében 1851-ben. Mindenesetre ebből egészen más kép bontakozik ki a magyar államférfiről: „Izzó hazafi, akit az a vágy lelkesített, hogy nemzeti nyelve az egész nemzet nyelve legyen, akit

²² Levitschnigg 11.

²³ Uo. 18.

²⁴ Uo. 20.

²⁵ Uo. 27.

áthatható az a meggyőződés, hogy Magyarország csak akkor áll boldog jövő előtt, ha minden lakosát egyetlen nemzetiség köteléke fog át, Kossuth az első volt, aki a magyar sajtóban a legerőteljesebben emelt szót az ellen a durva bánásmód és helytelen cselekedet ellen, amellyel egyes túlbuzgó hazafiakat az idegen nemzetiségek hibáztathattak. Nem az erőszak vaskarja, hanem az alkotmányos szabadság rózsafüzére köt össze egy országot minden fiát egyetlen nemzetté, – ez volt a jelszava.”²⁶

A korábbi szerzőkkel ellentétben a megfontoltság kiemelését is fontosnak tartotta az egykori harcostárs: „A reformok iránti hő óhaja, a valódi szabadság- és jogelvek megvalósítására való energikus törekvés ellenére semmiképpen sem akarta a forradalmár viharos sietségével a fennálló viszonyokat felszámolni és annak a romjain egy új épületet felépíteni.”²⁷ Még a következő megállapítást is megkockáztatta: „Amennyire 1848 márciusában és márciusát követően egyáltalán nem kívánta a forradalmat, annál inkább a legőszintebben arra vágyott, hogy Magyarország békés úton, Új-Ausztriával kéz a kézben, továbbfejlessze a márciusi vértelen vívmányokat, de másrészt elegendő bátorsága és energiája legyen, hogy abban a pillanatban, ha ezt fentről kiindulva lehetetlenné tennék, országát Ausztria nélkül és ellenében is szabadságra és boldog jövőre vezethesse. Ugyanezt az álláspontot foglalta el a szociális kérdésekben is.”²⁸

Philipp Horn ugyan nem folytatta Kossuth-életrajzát, még a beharangozott, „A miniszter” című második kötet sem jelent meg, bizonyára azért, mert érdeklődése a megélt eseménytörténet felé fordult. Mindenesetre még 1851-ben kiadta egy hamburgi kiadónál a következő barokk című újabb munkáját: „Kossuth és a magyarok Törökországban. Az oszmán földre került magyar emigráció sorsának és élményeinek, továbbá az Anglia és Oroszország által a konstantinápolyi török Portán érvényesített túlnyomó befolyásnak a hű ábrázolása.”²⁹ A következő esztendőben két újabb magyar vonatkozású művet jelentetett meg a magyarok iránt nyilvánvalóan erős elkötelezettséget érző német szerző, amelyek egyfajta tartalmi átfedést is jelentenek: „A magyarok legújabb krónikája. A magyarországi és erdélyi orosz invázió idejétől napjainkig terjedő események, a magyarok hazai és külföldi életének és működésének történelmi ábrázolása. Kiváló magyar államférfiak cikkeivel és eredeti iratokkal, térképekkel és ábrázolásokkal.”³⁰ Továbbá: „Az oroszok Magyarországon és a magyarok Németországban. A

²⁶ Horn 1851a 39.

²⁷ Uo. 40.

²⁸ Uo. 45.

²⁹ Horn 1851b

³⁰ Horn 1852a

világosi katasztrófa képes ábrázolásával, Kossuth és Klapka képével és iratmásolataival, valamint a Kossuth-indulót tartalmazó zenei melléklettel.”³¹

Visszatérve 1851-hez, szintén e korai időben jelent meg Braunschweigben Hutter Józsefnek, a szabadságharc hazai földön született, de német birodalmi területeken iskolázott és így a Német Légióval hazatért későbbi századosának a törökországi emigrációról írt német nyelvű műve.³² Ezen felbuzdulva, egy másik, a magyar ügyel szimpatizáló német szerzőnek, talán ugyancsak a Német Légió egyik egykori tagjának Kossuth angliai diadalmenetéről írt és a magyar államférfi ott elmondott beszédeit is tartalmazó kötete rövidesen ugyanannál a kiadónál került kiadásra. Ez már első mondatában a máig élő Kossuth–Görgei-ellentétből és szembeállításból indult ki, egyértelműen előbbi melletti és utóbbi elleni határozott állásfoglalással: „A világosi mezőn Magyarország szabadsága halálos dőfést kapott. – A magyarok egyik fia nemzete, fivérei árulójává lett, amelyre és akikre a bosszúra vágyó ellenség haraggal teljes kelyhét borította. A Magyarország örök jogáért hősiiesen küzdők ezreit béklyóba verték, elítélték, és megfojtották; de mégis – hála az Égnek – ezek megmentették puszta életüket, miközben megragadták a szökevények (vándor, Z. J.) botját, idegen földön kerestek és találtak menedéket. Utóbbiak közé tartozik Magyarország legnagyobb fia, Kossuth Lajos. Neki, népe imádott férfiújának, látnia kellett, mint dől romba, hullik darabjaira szépen kezdett és folytatott műve, és arra kényszerült, hogy szeretett hazája határvövének hátat fordítson.”³³

1852-ben egy másik névtelen ausztriai vagy birodalmi német szerző azt a vállalkozást tűzte ki maga elé, hogy több kötetes Kossuth-életrajzot jelentessen meg Weimarban, de csak az első kötetet tette közzé, amely Világostól az amerikai útra való behajózásig ismertette a magyar államférfi sorsát, mindenestre számos korabeli dokumentum közreadásával hitelesítve mondani valóját. Történelmi bevezetőjében az előszó első szavainak hangulata a jellemző: „Ritkán vonta magára oly nagymértékben két világrész figyelmét egy férfiú, mint jelen pillanatban Kossuth. Az egyszerű magánember, a körözőlevéllel üldözött, az in effigie (jelképesen, Z. J.) az akasztófán függő bűnöző, a szegény, a hosszú és nehéz fogságból alig, hogy szabadult fogoly, a kisázsiai városkából, amely kényszerű tartózkodási helyéül szolgált, Londonig, a világvárosig vezető utat tett meg, amely szakadatlan győzelmi menethez hasonlított. Valóban, az ilyen jelenség csodálatos, rendkívüli a történelmi

³¹ Horn 1852b

³² Von Orsova bis Kiutahia

³³ Kossuth in England, III.

évkönyvekben, és mélyebb jelentőségű alapjának kell lennie, mint a lelkesedés mesterségesen keltett, mulandóan átmeneti mámore.”³⁴

A továbbiakban is minden jelentős fordulattal kapcsolatosan Kossuth személyiségét állította középpontba a hősével szimpatizáló szerző. Így a kezdetet illetően leszögezte. „Amikor Batthyány megalakította kormányát, Kossuth a pénzügyminisztériumot vette át, habár ez az állás nem felelt meg neki, mégis ő volt a kormány valódi lelke. Magyarországnak nem volt sem pénze, sem fegyvere, sem más védelmi eszköze, Kossuth mégis értett hozzá, hogy mindent, szinte varázserővel, megteremtsen. Bár sok oldalról támadták meg, és számos rágalmazás tárgya volt, személyes szeretetreméltóságával, ritka beszédkészségével kiváló mágnások és rátermett tisztek személyében sok erőt tudott megnyerni az általa védelt ügynek.”³⁵

A szabadságharcot ehhez csatlakozóan így jellemezte a továbbiakban: „Az erre következő harc során Kossuth hihetetlen, szinte már emberfeletti tevékenységet fejtett ki, és bár kormányában és az országgyűlésben szünet nélkül munkálkodott és alkotott, e közben időről időre mindig talált szabad időt arra, hogy hol itt, hol ott az országban való személyes jelenlétével és szónoklatának a varázsával lelkesítse ellenállásra a népet.”³⁶ A bekövetkezett orosz beavatkozás idejét illetően is ezt a személyes példamutatást emelte ki az életrajzíró: „Alig terjedt el az ellenséges intervenció híre, amikor az országgyűlés a Habsburg-házat trónfosztottnak nyilvánította, és Kossuthot kormányzó-elnökké nevezte ki. Utóbbi azonnal mindent megtett, hogy – miként az osztrák császár hadseregének – az orosz cárénak is ellenállást tanúsítsanak. Szabályos oroszellenes kereszteshadjáratot prédikált, és ezrek, akik eddig vonakodtak, hogy fegyvert ragadjanak, siettek a harcba, amelyet szentként jellemzett nekik, és amelyet ők maguk is ekként ismertek fel.”³⁷

A véget illetően sokkal szűkebb szavúvá kerekedett a kommentárja: „Augusztus 11-én Aradon haditanácsi határozatot hoztak, hogy Kossuth mondjon le a hatalomról, és Görgey vegye át a diktatúrát. (...) 13-án Görgey letette az oroszok előtt a fegyvert,”³⁸ és „a világosi fegyverletétel halálos csapást mért a magyar felkelésre”,³⁹ míg „eközben Kossuth és a többi menekült néhány napig Ó-Orsován maradt, ahonnan Viddinbe mentek.”⁴⁰

Pontosabb keltezés nélkül, de biztosan az 1850-es évek elején jelent meg Berlinben az első tudományos igényű Kossuth-életrajz, amely azonban való-

³⁴ Kossuth nach der Capitulation von Világos I.

³⁵ Uo. 7.

³⁶ Uo. 11.

³⁷ Uo. 14.

³⁸ Uo. 17.

³⁹ Uo. 19.

⁴⁰ Uo. 23.

jában, miközben a teljes életutat vázlatosan Manchesterig követi, az 1848-as és 1849-es magyarországi események részletes ábrázolását tartalmazza. Ezt viszont nagyszámú – bár sajnos hivatkozás nélküli – magyar forrás német nyelvű közreadása erősíti a Tizenkét ponttal kezdve és Kossuth aradi búcsúnyilatkozatával zárva, illetve angliai beszédeit is csatolva. A személyes életutat illetően a szerző arra törekedett, hogy megőrizze objektivitását, ezt példázza a következő bevezető gondolatsor: „Kossuth sajátosságaiban a magyar nemzetiség főtípusaiéi domináltak, nem csupán külsőleg, hanem az éles elme, amely uralkodik a körülményeken, a beszédkészség és a képzelőerő, amelyek, mivel általánosan a magyaroké, benne annál csodálnivalóbban a legmagasabb tökéletesedésükben jelentkeztek.”⁴¹ Ez azonban a másik oldalról is igaz volt a szerző nézete szerint: „Fő hibáit illetően ugyancsak népével osztozott: lelkesedő ember volt és egyúttal ábrándozó. A másik ugyancsak nem különböztette meg lényegesen népétől: túlságosan kizárólagosan a gondolat és szó embere volt, és túl kevésbé tetterős jellem.”⁴² E kettős gondolatsort folytatva: „Nem az ábrázolás következetlensége, ha azt a férfiút, akit egyik oldalról reformerként és agitátorként mutatunk be, a másik oldalról már a tetterő és határozottság hiánya miatt hibáztatunk is kell.”⁴³ Ez az objektivitásra törekvés abban is megmutatkozik, a szerző milyen világosan látta a magyar szabadságharc valódi értelmét: „Legerősebb párt az volt, amelynek élén Kossuth állt, a függetlenségi párt, amely Magyarország függetlenségére, egységére és önállóságára törekedett. Amikor törvényes királyságot követeltek, tagjai eredetileg rojalisták voltak.”⁴⁴

Ugyancsak Kossuth magyar jellemét állította középpontba 1853-ban megjelentetett, az összmonarchia 1848–49-es eseményeit feldolgozó művében Hermann Meynert, amikor Kossuthról szólt, ám messze nem a fenti tárgyilagossággal: „A magyarok jelleme általában jóra való, büszke, nem egyoldalúság nélküli, a kelet komolyságát az észak mélabújával és a dél meghatározatlan ábrándozásával köti össze, és ebből a vegyes lelki hangulatból sajátos izgatottság, érzékenység származik. Ez ugyanolyan könnyen teszi szomorúvá, mind bizalmatlanná, hozza dühbe és majdnem ugyanolyan gyorsan teszi békülékennyé, különösen a hízélgéssel lehet hozzá közel kerülni. Ezért ha először is azt kutatjuk, milyen eszközökkel élt a tévútra vezetésben Kossuth, minden magyar erény és gyengeség kegyetlen, hűtlen ismerője és kihasználója, akkor azt látjuk, hogy részben jól kidolgozott, részben azonban valóban közönséges és üres, de lendületes beszédeinek a valódi

⁴¹ Springer 41.

⁴² Uo. 42.

⁴³ Uo. 179.

⁴⁴ Uo. 445.

középpontja mindig az a mértéktelen dicséret volt, amellyel a népet és az országot fíradhatatlanul elárasztotta. Sehol sem lehet a számító hízelgés félelmetesebb fegyverre, mint Magyarországon; és ahol a magyarokat hatalmas nemzeti önszeretetükkel (amely mellett semmiképpen sem vitathatjuk el nagylelkű és önfeláldozó tulajdonságukat) mámorossá teszik és feltüzelik, messze a kezdetben kitűzött célszerűsége túl rohamoz az első tűzben, és a visszafordulás nehézkessége vagy szégyene magával rántja a még további előremenetbe. Ezek az egyszerű, tisztán emberi okok – ez a magyar forradalom egész titka.”⁴⁵ A minden történelmi fordulat során törtető, de gyáva emberként beállított⁴⁶ magyar államférfiről a szerző alapvető mondandóját az 1848. szeptember 25-i uralkodói leiratra való magyar reagáláshoz fűzött megjegyzés fejezi ki: „Amire Kossuth már régóta törekedett, most tehát elérte: Magyarország szakított királyával, beláthatatlan események voltak várhatóak, és ezek megnyitották Kossuthnak a biztos kilátást a közeli diktatúrára.”⁴⁷

A dualizmuskorra neves osztrák történésszé lett kortárs, Josef Alexander Helfert, több művében is foglalkozni kényszerült Kossuth Lajos személyével,⁴⁸ a magyarországi téli hadjáratról írt monográfiájában azután egész fejezetet szentelt neki. E negyven oldalon a fenti szellemben ő is csak negatív megítélésben tudta részesíteni a magyar államférfit. Legjellegzetesebb megállapítása szerint „Kossuthban sok volt a kíméletlen kalandorból, annál kevesebb az alkotó eszmeiség és az önálló elhatározás, a bátorságról nem is beszélve, mert ahol a legkisebb veszély adódott, félénk, sőt gyáva volt. Soha sem volt merész, hanem gyakran csak hetyke, és ez sem önálló gondolat kitalálójaként, hanem mások gondolatainak ügyes alkalmazójaként.”⁴⁹ Hozzátette még mindenesetre: „Befolyása kezdettől csak egyetlen fő tekintetben volt a legvésztérhesebb: mindenben, ami a magyarizmus nagyzási hóbortja, a többi néptörzsszel szembeni kizárólagossága.”⁵⁰ Befejezésül még a következő általánosítást engedte meg magának: „Az 1848-as és 1849-es magyar forradalom – Kossuth. Ezt a diadalt és ezt az átkot örök időkre sem fogja tőle elvenni a történelem.”⁵¹

Még az egykor a távoli erdélyi hadszíntéren bevetett, másfél évtized után visszaemlékező névtelen osztrák hadfi is ennek igazságát tanúsította. Már bevezetőként leszögezte: „Ebben a korban a politikai rendszert megdőntő

⁴⁵ Meynert 203-4.

⁴⁶ Uo. 718. skk.

⁴⁷ Uo. 498.

⁴⁸ Leginkább Helfert 1872a, 1872b és Helfert 1907

⁴⁹ Helfert 242.

⁵⁰ Uo. 236.

⁵¹ Uo. 247.

párt, Kossuth-tal az élén, a Magyarországon is régóta szoros béklyóban tartott alattvalókat mint egy varázsütéssel a magyar országgyűlésen minden megváltás nélkül szabaddá tette, – az erdélyi nemesség bámulatára és rémületére.”⁵² A különálló magyar kormány létesítésével kapcsolatosan is így fogalmazott: „az úgy nevezett független felelős magyar kormányt – Kossuth művészete hozta létre.”⁵³ Végül az erdélyi állapotok ismertetésére áttérve is, a magyar államférfi szerepét emelte ki: „A nagy részt, a demagóg nemeseket a rebellis Kossuthnak a magyar országgyűlésen mondott beszéde elegendően meggyőzte, hogy felforgató terveiket csakis a Magyarországgal való egyesüléssel tudják előmozdítani.”⁵⁴

A kortársak emlékező, népszerűsítő, esetleg tudományos színezetű állásfoglalásaitól elszakadva, érdemes röviden arra is rátekinteni, miként tükrözik osztrák szerzők tudományos történelmi művei a magyar államférfi személyiségét és tetteit. E tekintetben a bőség zavarával küzd az elemző, ezért a sok szaktudományos munka közül a dualizmus korában legnépszerűbbé vált, többször kiadott, e korszakra vonatkozó rövid belpolitika-történeti összefoglaló sommás ítéletén keresztül kívánja láttatni az akkori osztrák álláspontot: „A Habsburg-tartományokban leelőször a pozsonyi országgyűlés éledt fel. A magyar nemzet hatalmas vezére, az óriási agitátor, Kossuth Lajos tartott március 3-án jelentőségteljes beszédet, amely élesen elítélte a 'bécsi kormányzati rendszert', és izzó szenvedéllyel tört lándzsát a népek szabadsága és az alkotmányos államforma mellett.”⁵⁵ A továbbiakban a magyar eseményekről hallgatott a szerző, csak még egyszer a bécsi eseményekkel összefüggésben tért ki ezekre a következőképpen: „Szeptember 11-én Jellačić, Horvátország költői indíttatású bánja, átkelt a Dráván, hogy hadával előre nyomuljon Magyarország belsejébe. A magyarok elleni harc ezután a leghevesebben robbant ki. A súlyos helyzetben, amelybe Magyarország minden oldalról fenyegetett uralkodó törzse került, látszólag Kossuth bátorságát is elvette. Batthyány magyar miniszterelnöktől útlevelet kért külföldi utazáshoz, de ezt megtagadták tőle. Így az országban maradt, amely a pártütés pályájára sodródott. A lázadó magyarok ellen Bécsből október 6-án német csapatokat kellett volna küldeni, az olasz csapatok már úton voltak. Ám a bécsiek nem akarták engedni, hogy a magyarok hátába támadjanak, és így a Stefansdom nagyharangját, harcba szólítva, félreverték.”⁵⁶ Mindössze ennyit tartott fontosnak a magyar vonatkozásokról osztrák honfitársainak közölni az

⁵² Winter-Feldzug 5.

⁵³ Uo. 10.

⁵⁴ Uo. 17.

⁵⁵ Charmatz I. k. 5. V. ö.: Charmatz 1917

⁵⁶ Uo. I. k. 14.

a szerző, aki tudóstársai addigi levéltári feltárásaira és közzétett szaktudományos elemző publikációira⁵⁷ többször is hivatkozott mondanivalója alátámasztására.

A további történelmi munkák a korai pozitívista tényközléseken túl leginkább a fent vázolt állítások ismétlését tartalmazzák, ezért ezekre ezúttal nem térünk ki. Annál fontosabbnak véljük, hogy kiemelten szóljunk egy hadtörténelmi megközelítésű, a korábbi publikációkat minden tekintetben erősen meghaladó feldolgozásról. Leggazdagabb forrásfeltárással és legaprólékosabban a százötven éves évfordulóra készített terjedelmes monográfiájában a nagybecskereki születésű, császári és királyi vezérkari tisztből az Osztrák Hadilevéltár igazgatójává lett Kiszling Rudolf foglalkozott az 1848–49-es forradalmakkal, ezek során a magyar eseményekkel és Kossuth Lajos személyével. Kétkötetes terjedelmes művének megállapításai máig meghatározóak az osztrák politikai és hadtörténetírásban. Ezért különösen fontosnak véljük a nála jelentkező, gondos részletezéssel bemutatott, sok tekintetben középpontba állított Kossuth-kép felidézését.

Éppen e napjainkig meghatározó megállapítások indokolják e helyen is, sőt különösen e helyen az időrendben haladásban történő részletesebb szövegidézést. Már a bécsi forradalommal kapcsolatosan a neves tudós a magyar államférfi személyiségét emelte ki: „Még inkább feltűzölte a tömeget, amikor felolvasták annak, a szenvedélyeket felkorbácsoló beszédnek a teljes szövegét, amelyet március 3-án a pozsonyi országgyűlésben hatalmas feltűnést keltően Kossuth Lajos, a magyar radikálisok vezére tartott.”⁵⁸ A magyar forradalom diadalával kapcsolatosan is sietve leszögezte: „Bár nemes Kossuth Lajos csak pénzügyminiszter lett, abszolút döntő befolyásra tett szert Batthyány kormányában.”⁵⁹ Kossuth központi szerepét sietett megismételni, amikor a törvények áprilisi szentesítéséhez kötött uralkodói leiratról szólt, amely a korábbról származó birodalmi államadosságok egyharmadának magyar részről történő átvállalására szólított fel: „Kossuth befolyására, aki Magyarország pénzügyi önállóságára törekedett, a kormány kinyilvánította, hogy a döntést át kell engednie a július 10-én összeülő országgyűlésnek. Mind nyilvánvalóbban napvilágra került, hogy a Batthyány-kormányban a pénzügyminiszteré a döntő szó, bár radikalizmusát sok kollégája nem helyeselte.”⁶⁰ A pénzügyi kérdés melletti másik központi kérdéssel kapcsolatosan is azonnal Kossuth személyét idézte fel: „Bár Mészáros, az új hadügyminisz-

⁵⁷ Angeli, Rogge, Kolmer, Redlich, Friedjung, Bibl

⁵⁸ Kiszling I. k. 39.

⁵⁹ Uo. I. k. 72.

⁶⁰ Uo. I. k. 74.

ter még az itáliai hadszíntéren tartózkodott, Kossuth máris időszerűnek tartotta, hogy saját magyar hadsereget teremtsen meg.”⁶¹

Áttérve a birodalmon kívüli, de a Habsburg-hatalmat erőteljesen érintő másik nemzeti egységteremtő megmozdulásra, ismét csak Kossuth személyes felelősségét állította középpontba Kiszling: „Egyébként Kossuth hitt Németország teljes egyesülésében, amely magában foglalja az osztrák örökös tartományokat, ami maga után vonná Magyarország teljes önállóságát. (...) Kossuth arra törekedett, hogy viszály keletkezzen a birodalom másik felével. (...) Így megghiúsította a pénzügyi kérdésben a bécsi kormány részéről szándékolt kiegyezést, miszerint Magyarországnak az államadósság egy részét át kellett volna vállalnia. Halogatta ennek elintézését, és az Osztrák Nemzeti Banktól való függetlenségét és privilégiumainak semmibevevését bizonyította azáltal, hogy Pesten tizenkét és fél milliónyi bankjegyet nyomtatott és adatott ki. Mellékesen a magyar pénzügyminiszter harcos újságíróvá változott, aki újságjában, a 'Kossuth Hírlap'-jában minden alkalommal kikelt az osztrák kormány ellen, mert ez a haderő egységességének alapelve mellett tartott ki.”⁶²

A fenti megalapozatlan vádakhoz, még mindig 1848 áprilisáról szólva burkoltan egy továbbit, immár magyar királyságbelit is megfogalmazott a szerző: „A magyar kormánynak azzal a törekvésével szemben, hogy a kossuthi nyelvtörvény-javaslat programját a három szlavóniai vármegyében, Verőcében, Pozsegában és Szerémben ténylegesen megvalósítsák, valamint a magyar ügynökök bujtogató tevékenységével szemben Jellačić április 19-én harcias nyilatkozattal fordult a horvát-szlavón nemzethez, ezen túlmenően 27-én kihirdette a rögtönítélkezést bizonyos bűntettek esetében, nyomatékos utalással a politikai lázítókra a társadalmi állásra való tekintet nélkül. Budapestén mindkét intézkedést törvénytelenként, szeparatista törekvésként a legélesebben ostromozták, és az uralkodónak a Bécsbe siető kormánytagok az országban uralkodó béke veszélyeként a legsötétebb színekkel mutatták be.”⁶³

Áttérve a másik délszláv megmozdulásra, ez esetben is Kossuth személyes felelősségét sejtette Kiszling, amikor ezt vetette papírra: „Már a bécsi és budapesti márciusi eseményeket követően három héttel kinyilatkoztatta a dél-magyarországi szerbek küldöttsége a Bécsben április 2-án tartott szláv kongresszuson, hogy Baranyát, Bácskát és a Temesi Bánságot tagolják be Horvátországba és Szlavóniába, mert ezeken a területeken azonos nép lakik. Ugyanezt a követelést április 8-án a pozsonyi országgyűlés elé vitték, ezt

⁶¹ Uo. I. k. 75.

⁶² Uo. I. k. 77.

⁶³ Uo. I. k. 82.

„zonban a nádor és Batthyány engedékeny szavakkal, míg Kossuth mereven visszautasította.”⁶⁴

A kétirányú délszláv válság hosszas és egyoldalú tárgyalását a következő leegyszerűsített mondattal zárta le: „A gátlás nélküli magyar macchiavellizmus alapjában véve a kossuthi tervek ellentétét érte el a június 10-én megjelent nyilatkozattal: az osztrák hazafiaknak a horvátokhoz való szorosabb felzárkózását.”⁶⁵ Ezért megint személyesen Kossuthot tette felelőssé: „Batthyány jó akarattal volt, hogy megegyezést hozzon létre, de abban az időpontban nem őt lehetett a magyar nemzet vezérének tekinteni, hanem ’a miniszteri bársonyszékben ülő forradalmárt’, Kossuthot, aki radikális követőivel a konfliktus minden jóindulatú és békés elintézését elvi alapon elvetette.”⁶⁶

A továbbiakban is a nyári hadjáratral és az őszi bécsi ellenforradalmi fordulattal kapcsolatos minden felelősséget a nagy magyar államférfira hárított a tudós szerző, majd így zárta fejtegetését az október 3-i uralkodói leirat visszautasításával kapcsolatosan: „A kormányhatalom most már teljesen és szilárdan az Országos Honvédelmi Bizottmány, jobban mondva, elnökének, Kossuthnak a kezében volt.”⁶⁷ Újabb vádak ezután így kerültek megfogalmazásra: „Ő volt a hajtóerő, aki arra törekedett, hogy az akkoriban még nem elegendő magyar hatalmi eszközöket erősítse. A honvéd-hadsereg szervezése és a magyar pénz kibocsátása volt az első alkotmányellenes és forradalmi állami tevékenység. Ezek az intézkedések a hatalom pesti birtoklói számára azonban szükségesnek tűntek, mert Kossuth már szeptember közepén panaszlóan kiáltotta világgá, hogy Magyarországot minden oldalról fenyegetik.”⁶⁸ Azt azonban ez a szerző sem tudta elhallgatni, még ha félreértelmezte is, hogy Kossuth a fegyveres harc helyett még decemberben is a békés megoldásra törekedett, amennyiben az osztrák kormánnyal kötendő fegyverszünet elérése érdekében közvetítésre kérte William H. Stiles bécsi amerikai ügyvivőt.⁶⁹

A december 14-i általános támadással kezdődő magyar szabadságharc tárgyalása során a vezető magyar államférfinak, akit már első mondatával „Kossuth, a katonai laikus” jelzővel illet,⁷⁰ a hadvezérekkel való sorozatos ütközését helyezte a középpontba Kiszling. E tekintetben érdekes, hogy a magyar szempontból dicsőséges tavaszi hadjáratral kapcsolatosan a követke-

⁶⁴ Uo. I. k. 86.

⁶⁵ Uo. I. k. 165.

⁶⁶ Uo. I. k. 167.

⁶⁷ Uo. I. k. 220.

⁶⁸ Uo. I. k. 353.

⁶⁹ Uo. II. k. 5.

⁷⁰ Uo. II. k. 10.

zõ, semmivel nem igazolható gondolatot emelte ki: „Már az április 6-án a gödöllői kastélyban tartott megbeszéléseken Görgeivel szemben Kossuth azt a nézetet képviselte, hogy – miként Ausztria részéről a Kápolna melletti győzelmet az oktrojált alkotmány követte – Magyarországnak Isaszeget követően függetlensége kinyilatkoztatásával kellene válaszolnia. Görgei azonban nem csatlakozott ehhez a véleményhez, (szerinte, Z. J.) Magyarországnak Ausztriával egyesülnnek kellene maradnia, mert különben elpusztítaná a pánszlávizmus. Kossuth félbeszakította a megbeszélést, mivel az ő nemzeti-köztársasági és Görgei dinasztikus érzülete között nem volt áthidaló megegyezés.”⁷¹ A bekövetkezett trónfosztással kapcsolatosan azután még a következő állítást is – ismét minden bizonyíték nélkül – megkockáztatta: „A magyaroknál kezdetben teljesen szabályozatlan állapotok voltak. Kossuth az Országos Honvédelmi Bizottmány elnökeként legszívesebben jogtalanul magának követelte volna a hadvezéri szerepet is.”⁷²

A tavaszi, koranyári Habsburg-ellenes magyar hadisikerek utáni magyar államférfiúi teljesítménnyel kapcsolatosan ismét csak a következő, egyáltalán nem rokonszenvező állítás szerepel az osztrák alapműben: „Kossuth kormányzó, az áprilisban és májusban kivívott fegyveres sikerek mámorában, arra az elhatározásra jutott, hogy biztosítja a forradalom vívmányait az ország belsejében, kifelé pedig Magyarország helyzetét független államként rendezi. Azon nincs mit csodálkozni, a politikai becsvágy és az érvényesülési szükséglet alapján, amely mind őt, mind feleségét és az összes hozzá tartozó nőt eltöltötte, nem mulasztotta el, hogy eközben saját személyét állítsa teljes reflektorfénybe. Ezért szorgalmazta a kormány és az országgyűlés áthelyezését Debrecenből az ország felszabadított fővárosába, és ezért tett előkészületeket a diadalmas fogadtatásra. Éppen Kossuth nem mérte fel elegendőképpen a Magyarországot fenyegető veszélyeket. Úgy vélte, hogy teljesen a hadseregre támaszkodhat, és azt hitte, hogy fő ellenfelénél, Görgeinél a megsértett személyes hiúság tüskéjét kihúzta az érzékeny sebből a hadügyminiszteri kinevezéssel.”⁷³

A személyes ellentét kiemelését és a Kossuthra boruló árnyékot még fokozta a szerző a nyári hadjáratral kapcsolatos, következő bevezető állítással is. A június 26-i pesti minisztertanácsi ülésen „Görgei azt követelte, hogy világosítsák fel a nemzetet Magyarország válságos helyzetéről, a kormányzó és minden miniszter álljon ki a népfelszabadítás alapelveért, ehhez a kormány menjen a hadsereghez Komáromba, és mérjen egy utolsó, kétség-

⁷¹ Uo. II. k. 79.

⁷² Uo. II. k. 84.

⁷³ Uo. II. k. 176.

beesett csapást Ausztriára.”⁷⁴ Majd folytatólagosan: „Kossuth azonban, aki az oroszok bevonulását követően egyrészt imádságot és körmenetet rendelt el, másrészt átengedte magát a haza védelmét szolgáló népfelkelés túlzó elképzelésének, a döntő harcot az Alsó-Tisza és a Maros mentén akarta megvívni. Mindezt azzal a ki nem mondott gondolattal, hogy legrosszabb esetben a hadsereggel innen Törökországba tör ki.”⁷⁵ A politikai és a katonai első számú vezető végső szembekerülését Kiszling Kossuthnak abból az elképzeléséből vezette le, amely szerinte „a feladott országrészek tervszerű pusztítására” irányult. Ez további állításával „Görgei szenvedélyes felháborodását” váltotta ki, akit ez annak papírra vetésére ösztönzött, miszerint „nem a kormányért, hanem a népért harcol, amelynek érdekeiért nem vonakodna, hogy akár a fegyvert is letegye.”⁷⁶

A magyar szabadságharc bukását eredményező hadműveletek és az azokban elszenvedett vereségek ábrázolása során ugyancsak a Kossuth–Görgei-ellentét áll a tárgyalás középpontjában. Az utolsó napokkal kapcsolatosan a közvetlen megbeszélésekből fakadó kényszerű döntésekből kiemelte a szerző, hogy Görgei „Bem temesvári győzelme esetén (...) az osztrákokat megtámadta volna”, a vereségre tekintettel azonban „a fegyverletétel mellett döntött”, továbbá „az ország kormányzójának a külföldre szökést ajánlotta.” Miután Kossuth ennek elfogadására hajlott, „azért, hogy a fegyverletétel ne tűnjön általa elkövetett hazaárulásnak”, Görgei „arra kérte Kossuthot, mondjon le, és ruházza rá a legmagasabb államhatalmat.” A további események részletezését Kossuth teregovai búcsúnyilatkozatával zárta Kiszling, a Schwarzenberg-hagyatékban Bécsben elfekvő iratnak pedig azokat a mondatait idézte, amellyel a bukott kormányzó által legitimizálnak láttatja Ferenc József uralmát: „Isten legyen Veled, Magyarország ifjú királya! Ne feledd, hogy a nép nem Tiéd. A korona, amellyel a hős királyok a trónon ültek, nincs a fejedén. Magammal viszem, miként szívemet, amely nem fog megszűnni, hogy Érted dobogjon és sóhajtson. Még egyszer, Isten legyen Veled, király, ne feledd, hogy a nemzet nem Érted van, és hogy ezt Neked bebizonyítsam, még lesz erre alkalmam a budai várban. A népek Istene áldja meg nemzetem. Higgy, remélj, szeress.”⁷⁷

Bár a fenti részletesen ismertetett ábrázolás óta több mint fél évszázad telt el, és számos újabb osztrák publikáció történt a Habsburg-birodalombeli 1848-as forradalmakkal kapcsolatosan, ezek nem módosították a fenti Kossuth-képet. Legjobb esetben az történt, mint az Osztrák Tudományos Aka-

⁷⁴ Uo. II. k. 186.

⁷⁵ Uo. II. k. 189.

⁷⁶ Uo. II. k. 189–190.

⁷⁷ Idézi Uo. II. k. 274.

démia negyedszázad óta folyó vállalkozása során, amely arra irányul, hogy feltárja az 1848–1918 közti történelmi időszak egyes részterületeit. A fegyveres erővel foglalkozó terjedelmes kötet tartalmazza ugyan a magyar szabadságharc rövid bemutatását is, ez azonban a legtárgyilagosabb, minden esemény vagy személyiség minősítése nélküli szaktörténeti leírás.⁷⁸

Ezzel szemben nagyon sajtóságosan járt el a Magyar Királyságtól a trianoni diktátummal Ausztriához csatolt nyugat-magyarországi sáv, a későbbi Várvidékként (Burgenland) mesterséges tartománnyá szervezett, egykori három vármegyéből kiszakított terület átfogó történelmének felidézésére vállalkozó kötet. Ez mindössze másfél oldalt szánt az 1848–49-es események bemutatására. Bizonyára tanulságos, ha szemlénket – minden megjegyzés nélkül – ennek felidézésével zárjuk: „A párizsi forradalom kitörése után a magyar dzsentrik és városi nagypolgárok vezére, Kossuth Lajos ügyvéd, 1848. március 3-án alkotmányt követelt az egész államnak, továbbá saját magyar kormány alakítását követelte.” Ehhez a szerző sietve hozzáfűzte: „Az 1848. április 11-én Ferdinánd császár-király által szentesített 'áprilisi törvények' (...) semmiképpen sem szabályozták az Ausztriához fűződő viszonyt. Még a belső közigazgatás területén is sok minden tisztázatlan maradt.” Végül az egész szabadságharcot a következő állítással intézte el: „Ennek ellenére a szakítás elkerülhető lett volna, ha nem működtek volna olyan erők, amelyek nem voltak érdekeltek a Bécs és Budapest közti közeledésben. Bécsben ismét a reakciós párt került hatalomra, amely a magyarországi reformokban a Monarchia egységének veszélyeztetését látta, míg Magyarországon figyelmen kívül hagyták Széchenyi fejlődési eszméit, és a kálvinista kismemesi származású Kossuth Lajos ügyvéd elvont forradalmi szabadság-eszményéhez csatlakoztak, aki túltette magát az összmonarchia alaptörvényén és életfontosságú érdekein.”⁷⁹

Rövidítések jegyzéke

Angeli = Angeli, Moritz Edler v.: Wien nach 1848, Wien–Leipzig, 1905

Bibl = Bibl, Viktor: Der Zerfall Österreichs. 2. k.: Von Revolution zu Revolution, Wien, 1924

Blaze de Bury = Blaze de Bury: Reise durch Deutschland, Österreich und Ungarn während der Ereignisse von 1848 und 1849 von der Baronin ..., Weimar, 1851

Charmatz = Charmatz, Richard: Österreichs innere Geschichte von 1848 bis 1907, 2. k. Wien, 1908

Charmatz 1917 = Charmatz, Richard: Das politische Denken in Österreich, 2. kiad., Wien, 1917

⁷⁸ Wagner 329–338.

⁷⁹ Ernst 177–178.

- Chownitz = Chownitz, Julian: Geschichte der ungarischen Revolution in den Jahren 1848 und 1849 mit Rückblicken auf die Bewegung in den österreichischen Erbländern, Stuttgart, 1849, részben magyarul: Fél esztendő a negyvennyolcas forradalom Magyarorszáján, Budapest, 1998
- Egger = Hauptmann, Ferdo (kiad.): Gedanken über Staat und Revolution. Das Tagebuch des Grafen Ferdinand Egger aus dem Jahre 1848, Graz, 1976
- Erlebnisse = Die Erlebnisse eines kaiserlich-königlichen Offiziers im österreichisch-serbischen Armee-Corps in den Jahren 1848 und 1849, Wien, 1861
- Ernst = Ernst, August: Geschichte des Burgenlandes, Wien, 1987
- Ficquelmont = Ficquelmont, Karl Ludwig Graf. : Aufklärungen über die Zeit vom 20. März bis zum 4. Mai 1848, Leipzig, 1850
- Friedjung = Friedjung, Henrich: Österreich von 1848–1860, Stuttgart, 1908
- F. v. P. = (Franz Freiherr von Pillersdorf, Z. J.): Rückblicke auf die politische Bewegung in Österreich in den Jahren 1848 und 1849, Wien, 1849
- Größing = Größing, Helmuth: Der Kampf um Wien im Oktober 1848, 2. kiad., Wien, 1983
- Helfert = Helfert, Joseph Alexander Freiherr von: Der ungarische Winter-Feldzug und die octroyirte Verfassung, Dezember 1848 bis März 1849, Prag, 1876
- Helfert 1872a = Helfert, Joseph Alexander Freiherr von: Geschichte Österreichs vom Ausgange des Wiener Oktoberaufstandes, Prag, 1872
- Helfert 1872b = Helfert, Joseph Alexander Freiherr von: Die Thronbesteigung des Kaiser Franz Joseph I, Prag, 1872
- Helfert 1907 = Helfert, Joseph Alexander Freiherr von: Geschichte der österreichischen Revolution im Zusammenhang mit der mitteleuropäischen Bewegung 1848/49, Freiburg i. B., 1907
- Horn 1851a = Ludwig Kossuth von I. C. (Insurgenten-Capitain, Z. J.) Horn. I. Der Agitator, Leipzig, 1851
- Horn 1851b = Horn, Philipp: Kossuth und die Ungarn in der Türkei. Eine getreue Schilderung der Schicksale und Erlebnisse der ungarischen Emigration im Lande der Osmanen, nebst Darstellung des überwiegenden Einflusses Englands und Rußlands bei der türkischen Pforte zu Constantinopel. Hamburg, 1851
- Horn 1852a = Horn, Philipp: Neuester Chronik der Magyaren. Geschichtliche Darstellung der Zustände, des Lebens und Wirkens der Ungarn in und außerhalb ihrer Heimat, von der Zeit der russischen Invasion in Ungarn und Siebenbürgen bis auf die gegenwärtige Tage. Mit Beiträgen von ausgezeichneten ungarischen Staatsmännern nach Original-Actenstücken, Karten und Abbildungen, Hamburg–New York, 1852
- Horn 1852b = Horn, Philipp: Die Russen in Ungarn und die Ungarn in Deutschland. Mit einer bildlichen Darstellung der Katastrophe von Világos, den Portraits und Faksimiles von Kossuth und Klapka, nebst einer Musikbeilage, den Kossuthmarsch enthaltend, Hamburg–New York, 1852
- Hübner = Hübner, Alexander Graf von: Ein Jahr meines Lebens 1848–1849, Leipzig, 1891

- I-A-M-h- = Ludwig Kossuth und die jüngste Revolution in Ungarn und Siebenbürgen. Umfassende Biographie des Hauptführers der magyarischen Bewegung. Von I- A- M- h-, Wien, 1850
- Janotyckh = Janotyckh von Adlerstein, Johann: Federzeichnungen. Eine Reihe von Skizzen, den socialen und politischen Zuständen in Ungarn vor und während der Revolutionszeit, 2 k., Wien, 1850–1851
- Kempen = Mayr, Josef Karl (kiad.): Das Tagebuch des Polizeiministers (Johann Freiherr von, Z. J.)Kempen von 1848–1859, Leipzig, 1931
- Kiszling = Kiszling, Rudolf: Die Revolution im Kaisertum Österreich 1848–1849, mit Beiträgen von J. Diakow, M. Ehnf, G. Hubke u. E. Steinitz, 2 k., Wien, 1948
- Kiszling 1952 = Kiszling, Rudolf: Fürst Felix zu Schwarzenberg. Der politische Lehrmeister Kaiser Franz Josephs, Graz–Köln, 1952
- Kolisch = Kolisch, Sigmund: Ludwig Kossuth und Clemens Metternich, 3 k., Leipzig, 1850
- Kolmer = Kolmer, Gustav: Parlament und Verfassung in Österreich, 8 k., Wien, 1902–1914
- Kolowrat-Krakowski = Kolowrat-Krakowsky, Feldmarschalllieutenant Graf Leopold: Meine Erinnerungen aus den Jahren 1848 und 1849, 2 k., Wien, 1905
- Kossuth als Staatsmann = Kossuth als Staatsmann gegenüber von Österreich und Deutschland, Wien, 1848
- Kossuth in England = Kossuth in England und seine Reden vor dem britischen Volke. Mit einer historischen Einleitung, Braunschweig, 1851
- Kossuth nach der Capitulation von Világos = Kossuth nach der Capitulation von Világos, seine Flucht nach der Türkei und sein Aufenthalt alldort. Verhandlungen über seine Freilassung, seine Reise von Kiutahia nach England und sein dortiger Aufenthalt bis zur Einschiffung nach Amerika. Nebst allen darauf bezüglichen Actenstücken und einer historischen Einleitung, Weimar, 1852
- Kossuths Memoiren = Aus Kossuth Memoiren. In's Deutsche übertragen vom Grafen S-, Grimma und Leipzig, 1850
- Kudlich = Kudlich, Hans: Rückblicke und Erinnerungen, Wien, 1873
- Kübeck = Kübeck, Carl Friedrich Freiherr von ... auf Kübau: Tagebücher, Wien, 1909
- Levitschnigg = Levitschnigg, Heinr. (ich, Z. J.) Ritter v.: Kossuth und seine Bannerschaft. Silhouetten aus dem Nachmärz in Ungarn, Pesth, 1850
- Ludwig Kossuth, Dictator von Ungarn = Ludwig Kossuth, Dictator von Ungarn. Als Staatsmann und Redner. Nebst seinen fünf bedeutendsten Reden. Mannheim, 1849
- Meynert = Meynert, Hermann: Geschichte der Ereignisse in der österreichischen Monarchie während der Jahre 1848 und 1849 in ihren Ursachen und Folgen, Wien, 1853
- Pickler = Pickler, Adolf: Das Sturmjahr. Erinnerungen aus den März- und Oktobertagen 1848, München-Leipzig, 1905

- Pillersdorf = Pillersdorf, Franz Freiherr von: Handschriftlicher Nachlaß, Wien, 1863
- Redlich = Redlich, Joseph: Das österreichische Staats- und Reichsproblem. Geschichtliche Darstellung der inneren Politik der Habsburgischen Monarchie von 1848 bis zum Untergange des Reiches, Leipzig, 2 k., 1920–1926
- Rogge = Rogge, Walter: Österreich von Világos bis zur Gegenwart, 3 k., Leipzig–Wien, 1872–1877
- Schlesinger = Schlesinger, Max: Aus Ungarn, Berlin, 1850
- Schuselka = Schuselka, Franz: Deutsche Fahrten, Wien, 1849
- Sommer-Feldzug = Der Sommer-Feldzug des Revolutionskrieges in Siebenbürgen im Jahre 1849 von einem österreichischen Veteranen, Leipzig, 1863
- Springer = Springer, Robert: Ludwig Kossuth, sein Leben, sein Wirken, sein Exil, Berlin, é. n. (1850, Z. J.)
- Sterneck = Streneck, Max Freiherr von: Erinnerungen aus den Jahren 1847–1897, Wien–Leipzig, 1901
- Stratimirović = General (Djordje, Z. J.) Stratimirović: Was ich erlebte, kiad.: Ljuba Stratimirović, Wien–Leipzig, 1911
- Vischer = Vischer, Conrad: Kossuth und die Legion in Italien, von ..., gewesenen Honvéd-Major, Leipzig, 1862
- Von Orsova bis Kiutahia = Von Orsova bis Kiutahia. Von I. Hutter, vorm. (vormaliger, Z. J.) Hauptmann in der ungarischen Armee, Braunschweig, 1851
- Wagner = Wagner, Walter: Die k. (u.) k. Armee, in: Wandruszka, Adam–Urbanitsch, Peter (kiad.): Die Habsburgermonarchie 1848–1918, V. k. : Die bewaffnete Macht, Wien, 1987
- Walter = Walter, Friedrich (kiad.): Magyarische Rebellenbriefe 1848. Ämtliche und Privat-Correspondenzen der magyarischen Rebellenregierung, ihrer Führer und Anhänger, München, 1964
- Walter–Steinacker = Walter, Friedrich–Steinacker, Harold (kiad.): Die Nationalitätenfrage im alten Ungarn und die Südostpolitik Wiens, München, 1959
- Welden = Welden, Ludwig Freiherr von, k. k. Feldzeugmeister: Episoden aus meinem Leben, Graz, 1853
- Windisch-Grätz = Der Winter-Feldzug 1848–1849 in Ungarn unter dem Oberkommando des Feldmarschalls Fürsten (Alfred, Z. J.) Windisch-Grätz. Im Auftrage Sr. Durchlaucht des Feldmarschalls nach offiziellen Quellen bearbeitet und herausgegeben, Wien, 1851
- Winter-Feldzug = Der Winter-Feldzug des Revolutionskrieges in Siebenbürgen in den Jahren 1848 und 1849 von einem österreichischen Veteranen (August Heydte, Z. J.), 2. kiad., Leipzig, 1863